

ЦІНІСНО-МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

VALUE-MOTIVATIONAL COMPONENT IN THE STRUCTURE OF PROFESSIONAL-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS

Аналіз сучасної теорії і методики професійної освіти та вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми засвідчили значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до формування професійно-комунікативної компетентності як необхідної умови становлення професіоналізму майбутнього офіцера, що регулює його професійно-комунікативну діяльність, забезпечує усвідомлення та подолання стереотипів особистісного досвіду, здатність до самореалізації професійного потенціалу, спрямованість на саморозвиток та самоосвіту. Про зазначене йдеться в державних нормативно-правових документах, зокрема Законах України «Про освіту» (2017) і «Про вищу освіту» (2014), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Концепції військової освіти в Україні (1997), Програмі Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України до 2017 року та ін. Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх офіцерів, а саме питанню професійно-комунікативної підготовки військовослужбовців у закладах вищої військової освіти. Зокрема, розкривається сутність таких понять, як предметний зміст і структура професійно-комунікативної компетентності. Основна увага зосереджується на обґрунтуванні структури професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів, яка включає чотири компоненти: ціннісно-мотиваційний (мотиви та потреби, професійну спрямованість, позитивне ставлення до військової служби); когнітивний; діяльнісно-поведінковий; компонент професійно важливих особистісно-комунікативних якостей. Зазначається також, що ціннісно-мотиваційний компонент є одним із найважливіших, оскільки мотиви та потреби майбутнього офіцера визначають спрямованість його професійно-комунікативної діяльності.

Ключові слова: компетентність, професійно-комунікативна компетентність, майбутні офіцери, заклади вищої військової

освіти, структура, компонент, ціннісно-мотиваційний компонент.

An analysis of the modern theory and methodology of professional education and the study of the state of development of the problem under investigation has shown the considerable interest of scholars in the formation of professional-communicative competence as a necessary condition for the professionalization of the future officer, which regulates his professional-communicative activities, to ensure awareness and overcome stereotypes of personal experience, the ability to self-fulfillment of professional potential, focus on self-development and self-education. This is indicated in the state normative legal documents, in particular, the Laws of Ukraine "On Education" (2017) and "On Higher Education" (2014), the National Doctrine of Education Development (2002), the Concept of Military Education in Ukraine (1997), the State Integrated Project of the reforming and development program of the Armed Forces of Ukraine until 2017, etc. The article is devoted to one of the topical issues of the preparation of future officers, namely the issue of professional-communicative training of military personnel in higher military education institutions. In particular, the essence of such concepts as the substantive content and the structure of professional-communicative competence are revealed. The main focus is on the structure of the professional-communicative competence of future officers, which includes four components: value-motivational (motives and needs, professional orientation, positive attitude to military service); cognitive; activity-behavioral; a component of professionally important personal-communicative qualities. It is also noted that the value-motivational component is one of the most important, since the motives and needs of the future officer determine the direction of his professional-communicative activities.

Key words: competence, professional-communicative competence, future officers, establishments of higher military education, structure, component, value-motivational component.

УДК 378.147: 355.23(045)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-18>

Ковальчук І.С.,
канд. пед. наук,
викладач кафедри теоретичної
та прикладної лінгвістики
Житомирського державного
технологічного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Становлення незалежної, самостійної України зумовлює запровадження нової освітньої політики, особливо в контексті необхідності підготовки висококваліфікованих військових фахівців для системи Збройних Сил України, що детерміновано сучасними політичними та соціально-економічними трансформаціями, спрямованими на забезпечення надійного захисту життєво важливих інтересів держави.

Окрім того, процеси інтеграції до світового співтовариства, зокрема в галузі військових відносин, детермінують зміни у кваліфікаційних вимогах до фахових характеристик майбутнього офіцера (МО), однією зі складових частиен якої є професійно-комунікативна компетентність (ПКК), що

формується у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника закладу вищої військової освіти, як мобільність, креативність, високий професіоналізм, здатність до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами в іншомовному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми професійної підготовки фахівців у системі ступеневої освіти відображені у колі наукових інтересів, до яких увійшли такі види компетентності: професійна (А. Адольф, О. Антонова, Ю. Варданян, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, І. Зязюн та ін.); педагогічна (В. Бездухов, Л. Большакова, І. Воробйова, Л. Карпова, С. Козак, А. Онкович та ін.); психологічна (М. Лук'янова, Н. Яковлева,

Н. Мачинська та ін.); *соціально-перцептивна* (Н. Єршова, Я. Верещинська, Ю. Глигало та ін.); *загальнокультурна* (І. Котлярова, О. Крутенко, О. Березюк, О. Власенко та ін.); *комунікативна* (В. Кузовлев, І. Черезова, С. Ніколаєва та ін.) тощо. Зміст, форми, методи підготовки військових фахівців стали предметом дослідження О. Барабанщикова, О. Безносюка, П. Городова, А. Желєзняка, М. Коробейнікова, В. Огнева, Г. П'янковського, Н. Феденко, В. Ягупова та ін. Професійну компетентність майбутнього офіцера розглянуто в дослідженнях таких учених, як О. Богданюк, О. Євсюков, В. Баранівський, С. Полторак, Ю. Лісніченко, О. Коба, Т. Ткаченко, О. Борисюк та ін. Проблемам формування професійних та особистісних якостей майбутніх військових фахівців присвячено дисертації М. Нещадима, П. Стефаненко, Н. Генералова, М. Горліченко, Т. Ісаєнко, А. Каленського, О. Керницького, А. Комишана, Ю. Овчаренка, А. Порицького.

Питання підготовки фахівців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін висвітлено в розробках дослідників О. Вознюк, С. Король, І. Таможицької та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Упродовж останнього десятиріччя під час професійної підготовки майбутніх офіцерів в Україні відбувається стрімка переорієнтація оцінки результату з понять «освіченість», «загальна культура» на «компетенцію» та «компетентність». Ці категорії стають провідним критерієм підготовки сучасного офіцера до нестабільних, нетипових умов праці та соціально-професійного становлення фахівця, тому компетентнісний підхід до професійної підготовки є одним із найбільш значущих і важливих для формування професійно-комунікативної компетентності військовослужбовців, зокрема майбутніх офіцерів.

Вивчення науково-педагогічної літератури з цього питання дає змогу констатувати, що останнім часом на підставі низки причин збільшується розрив між рівнем професійної підготовки військових спеціалістів і вимогами до їхньої професійної компетентності. Досвід діяльності закладів вищої військової освіти, із яким ми ознайомилися, засвідчує, що в установлені терміни навчання важко сформувати повний перелік професійних компетентностей у зв'язку з тенденцією постійної втрати сьогоденної значущості та концентрації обсягу знань. Однією з причин, на нашу думку, є те, що методологія в системі професійної підготовки військових спеціалістів нині перебуває у стані розробки, до того ж, і практична складова частина формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх військових фахівців розвинена недостатньо внаслідок недостатньо швидкого введення в навчально-виховний процес закладів вищої військової освіти активних мето-

дів навчання, що дають змогу швидко й ефективно опанувати професійні компетентності. Усе це негативно впливає на формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів.

Мета статті – виділити та теоретично обґрунтувати ціннісно-мотиваційний компонент у структурі професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього офіцера як навчальний процес є діяльністю, основними характеристиками якої можна назвати спільну, взаємозумовлену та взаємопов'язану діяльність курсантського та викладацького колективу, оскільки вона здійснюється на суб'єкт-суб'єктних засадах і передбачає досягнення спільної навчально-виховної мети – формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів; цілеспрямовану й організовану діяльність. Саме рівень її організованості забезпечує досягнення мети, на яку спрямовано весь процес формування професійно-комунікативної компетентності майбутнього офіцера; системо здійснювану. Безсистемність професійної підготовки майбутніх офіцерів не може забезпечити формування професійно-комунікативної компетентності [4, с. 20].

Спираючись на дослідження науковців (С. Каплун, О. Забули, А. Зозулі, О. Бондаренко), розглядаємо проблему професійно-комунікативної компетентності як науковий феномен і пропонуємо кілька рівнів наукового аналізу процесу формування цього типу компетентності майбутніх офіцерів:

1) *на методологічному рівні* – як приклад реалізації основних діалектичних закономірностей;

2) *на науково-теоретичному рівні* – як теоретичну площину реалізації діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного, системного, особистісно орієнтованого, синергетичного підходів;

3) *на спеціальному рівні* – як аналіз процесу формування системи знань, умінь, навичок, особистісних якостей майбутніх офіцерів [3, с. 18].

Розглянемо більш докладно можливості наукового аналізу досліджуваної проблеми на кожному із зазначених рівнів. Зокрема, виявляючи дію основних діалектичних закономірностей у площині вивчення професійно-комунікативної компетентності, услід за С. Каплун, О. Забули, А. Зозулі, О. Бондаренко, ми звертаємо увагу насамперед на такі з них:

Закон єдності та боротьби протилежностей. Його дію простежуємо в постійній протилежності між професійно-комунікативними знанням і професійно-комунікативними незнанням, професійно-комунікативною компетентністю та некомпетентністю.

тентністю. Боротьба зазначених протилежностей і їх єдність забезпечують просування фахівця до певного рівня професіоналізму.

1) Закон єдності *одиночного, особливого та загального* простежується в самій структурі професійно-комунікативної компетентності (загальне), яка є єдністю комплексу професійних компетентностей (особливе). Індивідуальний набір професійних компетентностей, їх відображення в особистісних характеристиках. Педагогічні науки особистості майбутнього фахівця забезпечують професійно-комунікативну компетентність кожного фахівця (індивідуальне).

2) Закон *переходу кількісних змін у якісні* в контексті проблеми нашого дослідження виявляється в постійному накопиченні професійних знань, умінь і навичок (кількісне), що стають основою професійно-комунікативної компетентності як нової якості [3, с. 31].

Предметний зміст професійно-комунікативної компетентності, який на спеціальному рівні особливого значення набуває як комплекс взаємопов'язаних вроджених і надбаних суб'єктом утворень (знань, умінь, навичок, способів діяльності, досвіду, спрямованості, здібностей тощо), володіння якими зумовлює його спроможність вирішувати професійні та комунікативні проблеми у процесі вивчення гуманітарних дисциплін. Це і є структурно-змістовим відображенням оптимального результату формування цієї компетентності майбутніх офіцерів. Проте у структурі враховано не тільки цей зміст, а й усі чинники, що впливають на майбутніх офіцерів, як, наприклад, вікові й когнітивні особливості суб'єкта [2, с. 18].

Отже, до змісту професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів належать мотиви, ставлення, особистісні риси, знання, навички, уміння та досвід (див. табл. 1).

О. Павленко в дослідженні комунікативної компетентності користувача мови уточнює й формалізує її структурно-змістовий план у складі таких компонентів, як: когнітивний (знання), емоційно-оцінний (мотиви, інтерес, ставлення до себе й установки) та поведінковий (уміння, володіння техніками, досвід) [5, с. 43].

Екстраполюючи дані теоретичного аналізу в площину структурно-змістових характеристик професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів як суб'єктів вивчення гуманітарних дисциплін, можемо зробити висновок, що до складу професійно-комунікативної компетентності входять такі блоки, як:

- 1) мотиви, інтереси, потреби, ставлення й особистісні риси курсантів;
- 2) знання;
- 3) навички, уміння, способи дії / володіння техніками та досвід [1, с. 118].

Таблиця 1

Предметний зміст професійно-комунікативної компетентності

Компоненти предметного змісту	У професійно-комунікативній компетентності ці компоненти проявляються як:
Мотиви	пізнавальні, запобігання невдач, самовдосконалення
Досвід	досвід у застосуванні професійно-комунікативних знань, умінь, навичок тощо
Знання	знання способів дії у професійно-комунікативних ситуаціях, сформованість понятійного апарату стосовно діяльності тощо
Навички та вміння	навички діяти певним чином для вирішення професійно-комунікативних завдань
Ставлення	активне, творче ставлення до вивчення гуманітарних дисциплін, позитивне бачення себе як суб'єкта іншомовної комунікації
Особистісні риси	здібності, нахили до раціоналізації вивчення гуманітарних дисциплін, здатність до самостійних дій тощо

Можна вважати, що до змісту професійно-комунікативної компетентності належать такі компоненти, як: знання, уміння та навички; способи здійснення навчально-комунікативної діяльності – стратегії та прийоми; досвід; ставлення, установки, ціннісні орієнтири, мотиви, інтереси та потреби, а також особистісні риси майбутніх офіцерів як суб'єктів формування професійно-комунікативної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти. Отже, **основними компонентами професійно-комунікативної компетентності вважаємо ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-поведінковий і професійно важливі особистісно-комунікативні якості**. Розглянемо основні складники ціннісно-мотиваційного компонента більш детально.

В основі ціннісно-мотиваційного компонента – мотиви та потреби майбутнього офіцера, які визначають спрямованість його професійно-комунікативної діяльності. Професійна спрямованість майбутнього офіцера передбачає розуміння ним цілей і завдань професійно-комунікативної діяльності, характеризується здатністю до цієї діяльності, бажанням удосконалювати власну підготовку до професійно-комунікативної діяльності завдяки саморозвитку та самоосвіті, зацікавленості майбутніх офіцерів використовувати отримані професійно-комунікативні знання для участі в миротворчих операціях за кордоном, володіння основами міжкультурного іншомовного спілку-

Рис. 1. Основні складники ціннісно-мотиваційного компонента

вання, розвивати потребу в пізнанні іншомовної культури та своєї загальної культури, розвивати науковий світогляд і властивості мислительної діяльності, формувати індивідуальний стиль оволодіння ПКК, а також уміння самоосвітньої діяльності. Позитивне ставлення до військової служби характеризується постановкою нових цілей; народженням нових мотивів; осмисленням співвідношення своїх мотивів і цілей. Відбувається опанування вміннями планувати й оцінювати свою професійну діяльність до її здійснення, перевіряти та контролювати себе на кожному етапі військової служби. Представимо все зазначене вище схематично (див. рис. 1).

Висновки. У процесі наукового пошуку виокремлено *основні компоненти* професійно-комунікативної компетентності: *ціннісно-мотиваційний* (мотиви та потреби, професійна спрямованість, позитивне ставлення до військової служби); *когнітивний* (знання професійно значущих дисциплін – гуманітарних і військово-спеціальних, знання про культуру міжособистісної взаємодії у військовому середовищі); *діяльнісно-поведінковий* (комунікативні, пізнавальні, адаптивні, проектувальні, організаційні, контрольні вміння); *компонент професійно важливих особистісно-комунікативних якостей* (адекватна орієнтація у професійно-комунікативних ситуаціях і творче вирішення комунікативних завдань, дотримання етичних норм професійного спілкування, морально-етичні якості, необхідні для ведення комунікації з іноземними партнерами, комунікативні професійно-

бойові якості, здатність адаптуватися до різних комунікативних ситуацій та організувати спілкування). На нашу думку, ціннісно-мотиваційний компонент є одним із найважливіших, оскільки мотиви та потреби майбутнього офіцера визначають спрямованість його професійно-комунікативної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Калінін В.О., Дубасенюк О.А. Педагогічна технологія «діалог культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. С. 118–119.
2. Капітанець С.В. Педагогічні умови формування стилю професійного спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький : Національна академія прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького, 2001. С. 18–19.
3. Каплун С.О., Забула О.Є., Зозуля А.В., Бондаренко О.Г. Професійна компетентність майбутніх офіцерів служб тилу як науково-теоретична проблема. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. С. 18–31.
4. Мечнікова І.І. Динаміка самовдосконалення майбутнього офіцера у вищому військовому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2003. С. 20–22.
5. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис. ... док. пед. наук. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. С. 43–44.